

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОНОНОВА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 330.32: 336.76

**СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Запоріжжя – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
ВЕРХОГЛЯДОВА Наталя Ігорівна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, м. Дніпро,
проректор з науково-педагогічної роботи
з питань економічного
та перспективного розвитку.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
САФОНОВ Юрій Миколайович,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
МОН України, м. Київ,
заступник директора;

доктор економічних наук, професор
ІЛЯШ Ольга Ігорівна,
Міжнародний університет фінансів, м. Київ,
проректор з наукової та міжнародної діяльності;

доктор економічних наук, професор
КОВАЛЬ Віктор Васильович,
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного
торговельно-економічного університету
МОН України, м. Одеса,
завідувач кафедри прикладної економіки.

Захист відбудеться «17» жовтня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «16» вересня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Найважливішою характеристикою будь-якої соціально-економічної системи, зокрема національної економіки, є її спроможність до розвитку, що виявляється в якісних та кількісних змінах основних параметрів її функціонування. Об'єднуючи між собою різні елементи системи, сама національна економіка зумовлює розвиток як окремих елементів, так і їх сукупності.

Водночас як складна та відкрита соціально-економічна система національна економіка функціонує під впливом результатів взаємодії її елементів і множини чинників внутрішнього середовища, для якого характерні значний динамізм та нестабільність. Особливо важливим є той факт, що будь-які підсистеми національної економіки перебувають у взаємозв'язку не лише між собою, а й з її зовнішнім середовищем.

З огляду на сучасний рівень глобалізації економічних відносин, що існують між національними економіками різних країн, та характер трансформаційних перетворень, з метою забезпечення прискорення розвитку української національної економіки в контексті впливу глобальних явищ і процесів необхідним є виокремлення як внутрішніх, так і зовнішніх чинників національної економіки, встановлення їх впливу на її розвиток.

За таких умов управління розвитком соціально-економічної системи має набувати стратегічного характеру, що надає змогу визначити саме ті чинники, які мають стимулювати її розвиток.

Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження розвитку соціально-економічних систем є праці таких зарубіжних і вітчизняних авторів, як: М. Алле, Д. Белл, Б. Веллман, Д. Домар, К. Кларк, Р. Кроуфорд, С. Кузнець, А. Льюїс, У. Дж. Мартін, Ф. Перру, Т. Стюарт, М. Фрідман, Е. Хансен, Р. Харрод, Х. Ченері, Й. Шумпетер, О. Амоша, Г. Башнянин, В. Бодров, З. Ватаманюк, Н. Верхоглядова, О. Гальцова, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Єрохін, О. Жилінська, О. Ілляш, В. Ковальчук, І. Крючкова, І. Манцуоров, А. Мельник, О. Пирог, О. Пищуліна, О. Покатаєва, Е. Прушківська, А. Ткач, В. Томарева-Патлахова, О. Трохимець, А. Чухно, К. Шапошников, Л. Шинкарук, М. Якубовський та ін.

Теоретико-методологічні засади управління соціально-економічними системами вивчали В. Балабанова, В. Волков, Р. Галькевич, І. Герчиков, О. Горбань, П. Друкер, Й. Завадський, В. Коваль, Я. Корнаї, А. Кредісов, Н. Кузнецов, Л. Лігоненко, М. Мескон, К. Михайловська, А. Орлова, Г. Осовська, О. Осовський, Ю. Сафонов, Л. Файоль, В. Хомяков, Ю. Черняк, А. Шегда та ін.

Попри фундаментальний науковий доробок зазначених науковців, питання виявлення імпульсів розвитку, формування драйверів і стратегічних альтернатив управління розвитком національної економіки, що сприяло б забезпеченню зміни параметрів національної економіки в напрямі переходу на новий етап розвитку, є недостатньо розкритими в теоретико-методологічному

та практичному аспектах. Саме тому розробка стратегії управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи є особливо актуальною в сучасних умовах, що зумовило вибір теми й формулювання мети та завдань дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана згідно з планами наукових досліджень ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» за темою «Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком соціально-економічної системи» (номер державної реєстрації 0116U000778), у межах якої автором розроблено концептуальні засади розвитку соціально-економічних систем мікро-, мезо- та макрорівнів; Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» за темою «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000788), у межах якої автором побудовано мережеву модель внутрішніх параметрів національної економіки та шестикутник зв'язку між зовнішніми й внутрішніми параметрами національної економіки; Класичного приватного університету за темою «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798), де автором розроблено концепцію управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад розробки стратегії управління розвитком національної економіки.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити підходи до вивчення розвитку соціально-економічних систем та обґрунтувати застосування двокомпонентного розгляду його сутності;
- розширити класифікаційні ознаки розвитку соціально-економічної системи та вдосконалити підхід до його класифікації;
- розробити атрибутивну модель розвитку соціально-економічної системи;
- розробити методологію оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища, встановити послідовність відбору показників оцінювання розвитку й провести її апробацію на прикладі національної економіки;
- сформулювати методичні підходи до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки та оцінювання адаптивності національної економіки до його умов;
- розробити методичний підхід до формування інформаційної бази для ідентифікації імпульсів розвитку;
- удосконалити класифікацію чинників розвитку національної економіки;
- розробити та застосувати підхід до ідентифікації імпульсів розвитку національної економіки й виконати послідовність їх виявлення на цьому етапі;
- сформулювати методичний підхід до визначення впливу імпульсів розвитку національної економіки на параметри її функціонування;

– обґрунтувати послідовність формування драйверу управління та вибір його виду на основі прогнозування показників розвитку національної економіки за різними сценаріями й оцінити ризики недосягнення прогнозних значень показників розвитку;

– розробити стратегію управління розвитком національної економіки на основі матриці вибору її виду;

– сформувати концепцію управління розвитком національної економіки.

Об'єкт дослідження – управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи.

Предмет дослідження – концептуальні та теоретико-методологічні засади формування стратегії управління розвитком національної економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, що надало змогу виконати поставлене завдання щодо розробки стратегії розвитку національної економіки як соціально-економічної системи. Робота ґрунтується на принципах єдності теорії та практики, моделювання й прогнозування соціально-економічних процесів, які відбуваються в ході функціонування та розвитку національної економіки.

У дисертації застосовано методи абстрактної логіки та порівняння в поєднанні із системним аналізом – для вивчення сутності поняття «розвиток» і систематизації його класифікаційних ознак (підрозділи 1.1, 1.2); дескриптивний та атрибутивний аналіз – для вивчення категоріальних зв'язків між поняттями й побудови атрибутивної моделі розвитку соціально-економічної системи (підрозділ 1.3); компаративний аналіз та узагальнення – для вивчення сутності понять «управління», «імпульс», «драйвер», «управління розвитком соціально-економічної системи» (підрозділи 2.1, 2.2); системний аналіз, діалектичний та феноменологічний методи – для розробки концептуальних основ управління розвитком (підрозділ 2.3) та методології оцінювання розвитку соціально-економічних систем і мінливості зовнішнього середовища (підрозділ 3.1); метод ієрархічного моделювання, побудований на принципах дедуктивної логіки з дотриманням міжсистемної відповідності, метод попарних порівнянь і головних компонент – для формування системи показників оцінювання розвитку національної економіки (підрозділ 3.2); спостереження, стандартизація, агрегування, ідентифікація та варіаційний аналіз – для визначення рівня, характеру, стійкості розвитку національної економіки й мінливості її зовнішнього середовища (підрозділ 3.3); логічний, графічний, кореляційний і регресійний аналіз, а також аналіз чутливості – для виявлення впливу мінливості зовнішнього середовища на рівень розвитку національної економіки (підрозділ 4.1); індексний метод – для визначення рівня адаптивності національної економіки (підрозділ 4.2); матричний метод – для вибору виду стратегії управління розвитком національної економіки (підрозділ 4.3); мережеве моделювання в поєднанні з експертним методом – для виявлення чинників, що можуть стати імпульсами розвитку (підрозділ 5.1); метод аналітичного вирівнювання в поєднанні з кореляційно-регресійним аналізом –

для прогнозування показників розвитку національної економіки (підрозділ 5.2); сценарний метод та метод оптимізації – для розробки стратегії управління розвитком національної економіки з урахуванням ризиків (підрозділ 5.3).

Емпіричним підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці науковців з дослідження національної економіки та її розвитку, законодавчі акти Верховної Ради України й постанови органів виконавчої влади.

Інформаційну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали міністерств і відомств; збірники, дані річних звітів, інформаційних та аналітичних бюлетенів, тижневиків, періодичні видання вітчизняних і міжнародних організацій, неурядових інститутів, наукові дослідження та публікації, розміщені в мережі Інтернет, з питань аналізу проблем функціонування та розвитку національної економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

уперше:

– розроблено концепцію управління розвитком національної економіки, яка ґрунтується на ідеї щодо необхідності своєчасного розпізнавання імпульсів розвитку й забезпечення посилення їхнього впливу на основі застосування драйверів управління, має емпіричну, теоретичну та методологічну основу, органічне поєднання яких надає змогу шляхом апробації оцінити розвиток національної економіки й мінливість її середовища, сформуванню інформаційну базу виявлення імпульсів, оцінити адаптивність системи та виявити її реакцію на імпульси, обрати вид драйверу управління й визначити його структуру, розробити на цій основі стратегію управління розвитком національної економіки;

– запропоновано атрибутивну модель розвитку, що ґрунтується на виокремленні атрибутів розвитку соціально-економічних систем з їх розподілом на атрибути часу, простору, а також атрибути взаємодії, які поєднують атрибути руху й впливу та характеризують розвиток соціально-економічної системи, що надає змогу врахувати міжкатегоріальні зв'язки й зв'язки всередині окремих категорій;

– сформовано методологію оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її середовища, яка, по-перше, передбачає двостадійний відбір оціночних показників, що найбільш адекватно характеризують кожен складову розвитку національної економіки; вибір методів оцінювання та зведення показників; визначення послідовності оцінювання й джерел інформації, необхідних для її проведення; обґрунтування шкал інтерпретації показників і вибір методів подання даних, а по-друге, базується на методичних підходах до визначення рівня, характеру, стійкості розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища й закладає основу для обґрунтування стратегії управління її розвитком як соціально-економічної системи;

– розроблено підхід до ідентифікації імпульсів розвитку, який передбачає послідовне здійснення процедур відбору показників за критеріями характеру впливу, високої сили впливу та його спрямованості, на основі яких формується сукупність імпульсів розвитку, що створює підґрунтя для формування драйверів управління розвитком національної економіки;

– обґрунтовано методичний підхід до встановлення адаптивності національної економіки, що ґрунтується на визначенні індексу адаптивності із застосуванням критеріїв реактивності та часу реакції й надає змогу визначити здатність системи адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища;

– розроблено підхід до вибору виду драйверу управління (стартового, генеруючого, прискорювального, перетворювального), що базується на результатах прогнозування за обраним з урахуванням ступеня адаптивності національної економіки сценарієм і надає змогу обрати відповідний вид драйверу управління, застосування якого є найбільш прийнятним в умовах, що склалися;

удосконалено:

– підхід до трактування поняття «розвиток», що, на відміну від інших, базується на двокомпонентному розгляді розвитку, який не лише враховує теоретичні аспекти розуміння цього поняття, а й розглядає його в практичному ракурсі, що дозволяє чітко визначити на цій основі причинно-наслідкові зв'язки між розвитком як процесом та його результатами для соціально-економічної системи, а також з урахуванням взаємозв'язку між цим та іншими поняттями побудувати дескриптивно-категоріальну модель розвитку соціально-економічної системи, використання якої спрощує процес управління розвитком соціально-економічної системи;

– підхід до класифікації розвитку соціально-економічної системи, який, на відміну від інших, передбачає систематизацію класифікаційних ознак на сутнісній основі, що надало змогу виокремити найсуттєвіші класифікаційні ознаки розвитку («складові розвитку» та «варіація стійкості розвитку»), які мають однакову пріоритетність з погляду трансформаційного, динамічного та процесного підходів до визначення його сутності;

– класифікація чинників розвитку соціально-економічної системи, що ґрунтується на систематизації класифікаційних ознак чинників, під впливом яких відбуваються зміни параметрів системи, і, на відміну від інших, передбачає доповнення їхнього переліку класифікаційною ознакою «спрямованість впливу», за якою можна розподілити всі чинники на конструктивні й деструктивні;

– методичний підхід до формування інформаційної бази ідентифікації імпульсів розвитку соціально-економічних систем, що, на відміну від існуючих, включає цільовий, функціональний, регламентаційний, організаційний блоки та блок результатів, реалізація яких надає змогу зібрати, вивчити й проаналізувати інформацію, яка стосується показників та притаманних їм характеристик, і на цій основі в подальшому провести ідентифікацію імпульсів розвитку;

– послідовність формування драйверу управління розвитком національної економіки, що, на відміну від існуючих, включає: встановлення мети управління розвитком та визначення чинників; формування інформаційної бази для ідентифікації імпульсів, виявлення імпульсів розвитку; безпосереднє формування драйверів управління розвитком, що сприяють посиленню впливу імпульсів розвитку з урахуванням їх пріоритетності, та здійсненням вибору

виду драйверу управління на основі реакції системи на вплив імпульсу; оцінювання результатів упровадження драйверів управління розвитком, що надає змогу забезпечити прискорення розвитку національної економіки як результату впровадження драйверу до процесу управління розвитком національної економіки;

набуло подальшого розвитку:

– методичний підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток соціально-економічної системи, що, на відміну від інших, базується на застосуванні комбінації методів аналізу, яка поєднує графічний, кореляційний, регресійний аналіз та аналіз чутливості, включає блок попереднього аналізу (інформаційний), підготовчий (інструментальний) і аналітичний (розрахунковий) блоки та надає змогу визначити чутливість соціально-економічної системи до мінливості зовнішнього середовища соціально-економічної системи;

– матриця вибору виду стратегії розвитку соціально-економічних систем, яка, на відміну від інших, враховує стійкість розвитку соціально-економічної системи та мінливість її зовнішнього середовища й надає змогу обрати стратегію, що має реалізовуватися в конкретних умовах.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні основних тенденцій розвитку національної економіки. Одержані наукові результати можуть бути застосовані в процесі розробки стратегічних документів щодо функціонування національної економіки, удосконалення та визначення стратегічних альтернатив її розвитку.

Основні результати дослідження широко висвітлено у відкритому друці, апробовано й схвалено на науково-практичних конференціях різного рівня та впроваджено в практичній діяльності Міністерства освіти і науки України (довідка № 095458 від 14.11.2018), комітету з питань бюджету Верховної Ради України (довідка № 04-13/14-717 (94442) від 16.05.2019), Торгово-промислової палати (довідка № 3608/020-71 від 21.12.2018), Дніпропетровської обласної ради (довідка № 4362/0/2-18 від 11.12.2018), Департаменту економічного розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 1476/0/31-18 від 11.12.2018) та Приватного акціонерного товариства «Аграрно-виробниче підприємство “Содружество”» (довідка № 361 від 29.11.2018).

Окремі положення цієї роботи використовують у навчальному процесі ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури» при викладанні дисциплін «Концепції розвитку національної економіки», «Національна економіка», «Соціальна економіка», «Сучасні економічні системи», «Економічний розвиток» (довідка № 38-0826-98 від 25.04.2019) та Класичного приватного університету під час викладання дисциплін «Національна економіка», «Макроекономіка» (довідка № 03-18 від 22.02.2018).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому здійснено теоретичний аналіз засад функціонування й розвитку соціально-економічної системи та

запропоновано практичні рекомендації щодо розробки елементів стратегії управління розвитком національної економіки. Представлені результати наукового дослідження, що виносяться на захист, сформульовані та обґрунтовані автором самостійно. У наукових працях, які виконано в співавторстві, у дисертації використано лише ті здобутки, що є результатом особистих досліджень здобувача. Особистий внесок здобувача у друкованих працях, що виконані у співавторстві, наведено у списку публікацій. Матеріали та висновки кандидатської дисертації здобувача в цій дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні й методологічні положення, висновки та результати дослідження доповідалися на конференціях різних рівнів, а саме: «Економіка і управління в умовах глобалізації: методологія та практика» (м. Жовті Води, 2016 р.); «Perspektzyczne opracowania sa nauka i technikami – 2017» (м. Пшемишль, 2017 р.); «Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Integration of business structures: strategies and technologies» (м. Тбілісі, 2018 р.); «Economy and Society: a Modern Vectors of Development» (м. Лейпциг, 2018 р.); «The Formation of a Modern Competitive Environment: Integration and Globalization» (м. Гринвіч, 2018 р.); «Perspective of science and education» (м. Нью-Йорк, 2018 р.); «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 2018 р.); Тридцять економіко-правові дискусії (м. Львів, 2018 р.); «International Scientific Conference Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy» (Kielce, 2018 р.); «Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу» (м. Ужгород, 2018 р.); «Проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» (м. Миколаїв, 2018 р.); «Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління» (м. Київ, 2018 р.); «Економічне зростання та конкурентоспроможність національного господарства» (м. Київ, 2018 р.); «Реалізація концепції сталого розвитку: взаємодія держави та бізнесу» (м. Дніпро, 2018 р.); «Modern Transformation in Economics and Management (Klaipeda, 2019 р.).

Публікації. Основні наукові результати та висновки дисертації опубліковано в 41 науковій праці, з яких: 3 – монографії, 22 – статті в наукових фахових виданнях та у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 16 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списків використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 473 сторінки, з них: основний текст – 380 сторінок, списки використаних джерел – 30 сторінок, додатки – 36 сторінок. Робота містить 81 рисунок, 103 таблиці. Список використаних джерел включає 264 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У *першому розділі* – **«Теоретичні основи розвитку соціально-економічних систем»** – розглянуто еволюцію підходів до розуміння розвитку; запропоновано підхід до трактування розвитку та наведено його класифікацію; побудовано атрибутивну модель розвитку соціально-економічної системи.

Соціально-економічна система є складним утворенням, що формується завдяки поєднанню взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем. При цьому однією з основних властивостей соціально-економічних систем є здатність до розвитку.

Встановлено, що дослідження трактування поняття «розвиток» становить інтерес як у теоретичному, так і в практичному ракурсі. З огляду на це запропоновано виділити сутнісну компоненту трактування поняття «розвиток», яка розкриває теоретичний ракурс його дослідження, та результативно-наслідкову компоненту, яка розкриває практичний.

За сутнісною компонентою запропоновано виокремлювати три основні аспекти розгляду: трансформаційний, динамічний та процесний, – тоді як згідно з результативно-наслідковою компонентою запропоновано розгляд у таких аспектах: спрощеному, кількісному, якісному, комбінованому, адаптаційному чи комплексному.

Зваживши всі переваги та недоліки, обґрунтовано доцільність двокомпонентного розгляду сутності поняття розвитку, який базується на поєднанні підходів за сутнісною й результативно-наслідковою компонентами. Такий підхід до трактування поняття «розвиток» не лише надає змогу врахувати теоретичні аспекти його розуміння, а й розглядає його в практичному ракурсі, завдяки чому можна чітко визначити на цій основі причинно-наслідкові зв'язки між розвитком як процесом та його результатами для соціально-економічної системи.

Розглянуто основні характеристики поняття «розвиток», на яких акцентують увагу науковці, досліджуючи його сутність. Встановлено, що такими характеристиками є: перебіг під впливом різних факторів, незворотність, спрямованість, закономірність, стрибкоподібність, циклічність, довгостроковий період тощо.

Досліджено існуючі класифікації видів розвитку за різноманітними ознаками. Підхід до класифікації видів розвитку соціально-економічної системи, що передбачає систематизацію класифікаційних ознак на сутнісній основі, подано на рис. 1.

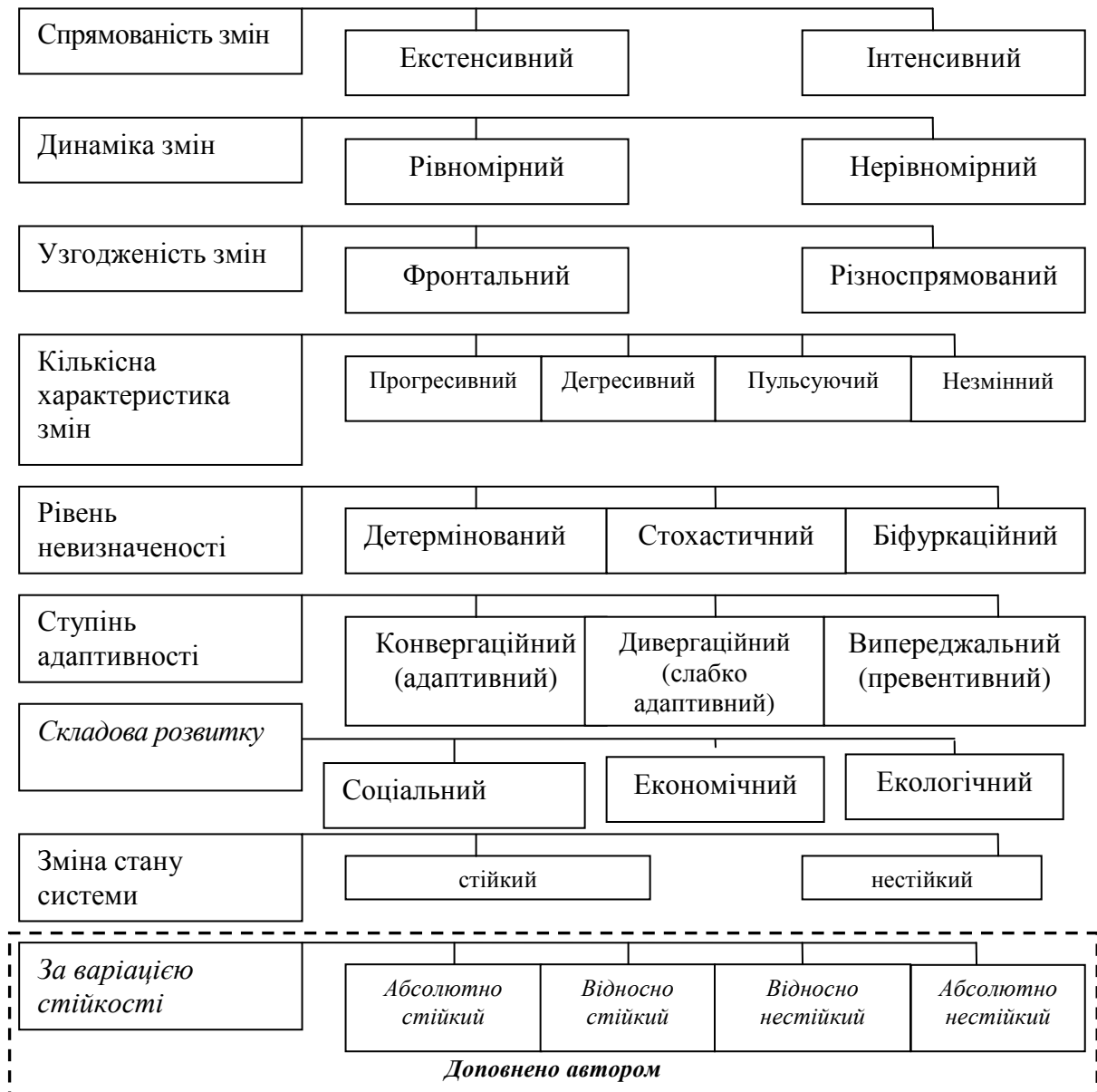

Рис. 1. Класифікація видів розвитку соціально-економічних систем

Встановлено, що для виокремлення видів розвитку використовують різні класифікаційні ознаки, які варто розглядати з точки зору трансформаційного (як результату трансформації соціально-економічної системи, що виявляється в зміні її основних характеристик під впливом внутрішніх або зовнішніх сил), динамічного (як руху або цілеспрямованого переміщення соціально-економічної системи з одного стану до іншого, що має певний вектор спрямованості) та процесного (поєднує зміну як результат розвитку й рух як спрямовані дії, за допомогою яких цього результату досягнуто) підходів до трактування поняття «розвиток» за його сутнісною компонентою.

Виокремлено найсуттєвіші класифікаційні ознаки видів розвитку, які мають однакову пріоритетність з позицій трансформаційного, динамічного та процесного підходів до визначення його сутності. Такими ознаками є «складова розвитку» й «варіація стійкості розвитку».

Крім того, побудовано атрибутивну модель розвитку соціально-економічної системи (рис. 2). Усі атрибути моделі поділено на такі групи: атрибути часу – минулий, теперішній, майбутній; атрибути руху – напрям, швидкість, мета, рівень; атрибути простору та атрибути впливу – чинники, представлені макросередовищем. Водночас атрибути руху й впливу відображають певні взаємозв'язки, характерні для соціально-економічної системи. З огляду на це запропоновано об'єднати атрибути руху та впливу в одну групу – атрибути взаємодії.

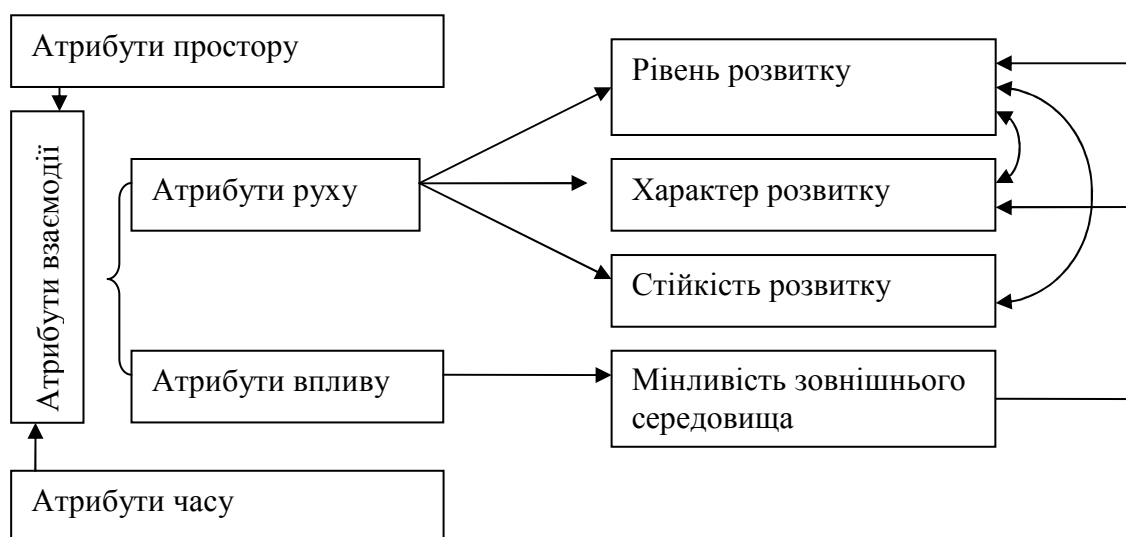

Рис. 2. Атрибутивна модель розвитку соціально-економічної системи

Отже, будь-який об'єкт може бути охарактеризований за допомогою атрибутів часу, атрибутів простору й атрибутів взаємодії, які знаходять своє відображення при оцінюванні розвитку соціально-економічної системи та встановленні взаємозв'язку з її зовнішнім середовищем.

У другому розділі – «**Методологічні аспекти оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища**» – розглянуто методологію оцінювання розвитку й мінливості зовнішнього середовища; сформовано систему показників, здійснено оцінювання розвитку та проведено його ідентифікацію на прикладі національної економіки.

Оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища ґрунтується на відповідних методологічних засадах (рис. 3). Розробка методології оцінювання розвитку національної економіки та мінливості зовнішнього середовища повинна включати двостадійний відбір оціночних показників, що найбільш адекватно характеризують кожну складову розвитку національної економіки; вибір методів оцінювання й зведення показників; визначення послідовності оцінювання та джерел інформації, необхідних для її проведення; обґрунтування шкал інтерпретації показників і вибір методів подання даних. Саме на цій основі визначено інтегральний показник розвитку соціально-економічної системи.

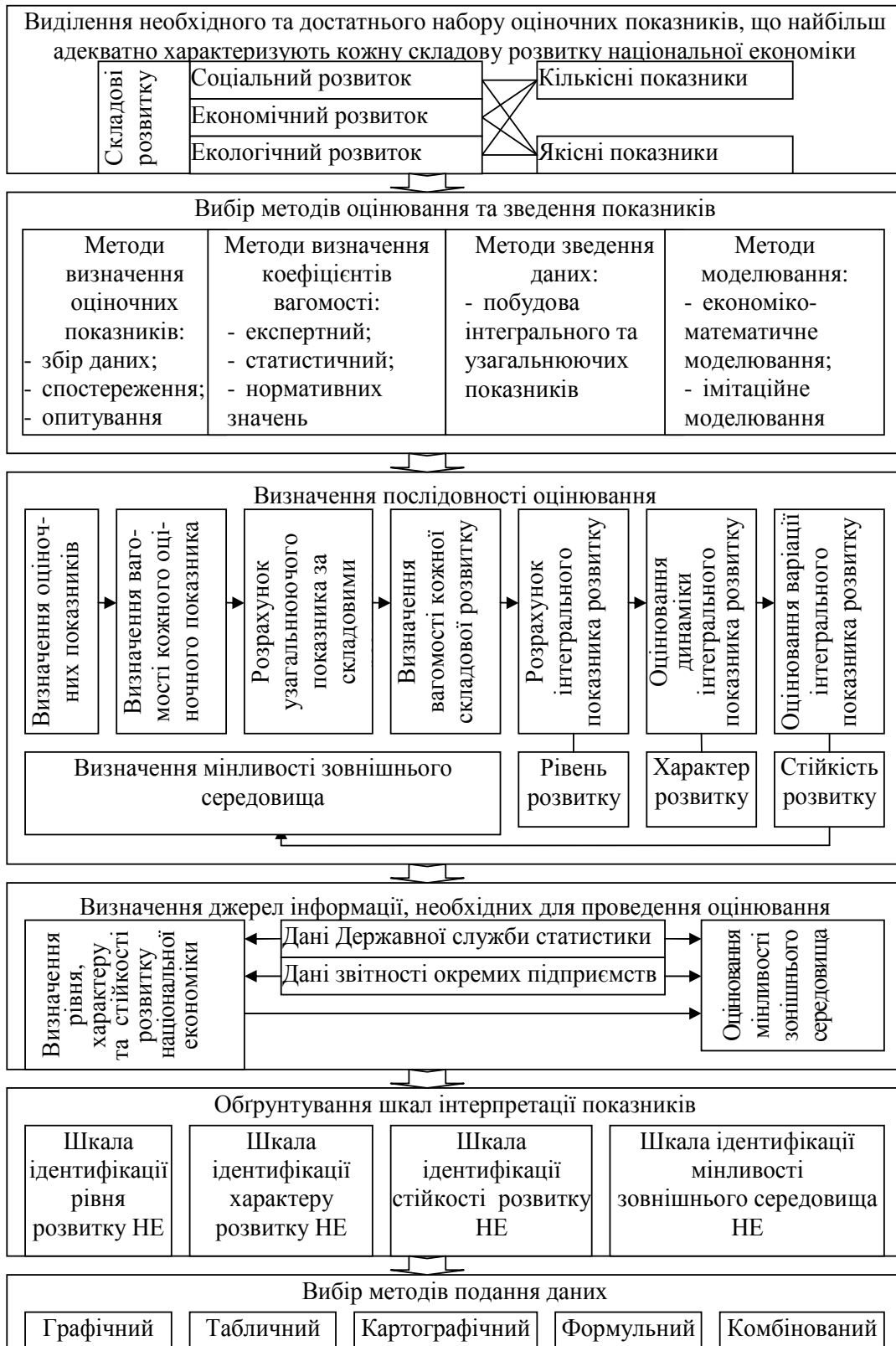

Рис. 3. Методологія оцінювання розвитку національної економіки (НЕ) та мінливості її зовнішнього середовища

Методологія оцінювання розвитку соціально-економічних систем передбачає також визначення послідовності, яка включає визначення оціночних показників, їхньої вагомості, розрахунок узагальнюючого показника за

складовими розвитку, визначення вагомості кожної складової розвитку, розрахунок інтегрального показника розвитку, за допомогою якого визначається рівень розвитку, проведення оцінювання динаміки інтегрального показника розвитку, що надає змогу виявити його характер і стійкість розвитку.

З метою забезпечення точної інтерпретації значень перелічених вище показників необхідно обґрунтувати застосування відповідної шкали (шкали ідентифікації рівня розвитку, шкали ідентифікації характеру розвитку, шкали ідентифікації стійкості розвитку та шкали ідентифікації мінливості зовнішнього середовища). При цьому значення інтегрального показника розвитку національної економіки запропоновано інтерпретувати за шкалою: 0–0,2 – критично низький рівень розвитку; 0,2–0,37 – низький рівень розвитку; 0,37–0,63 – середній рівень розвитку; 0,63–0,8 – високий рівень розвитку; 0,8–1,0 – дуже високий рівень розвитку.

На основі оцінювання динаміки інтегрального показника розвитку національної економіки запропоновано визначати характер розвитку за формулою:

$$IX_{see} = X_{see1} / X_{see0} , \quad (1)$$

де IX_{see} – індекс інтегрального показника розвитку НЕ;

X_{see1} – інтегральний показник розвитку НЕ в звітному році;

X_{see0} – інтегральний показник розвитку НЕ в базисному році.

Інтерпретувати значення цього індексу запропоновано за шкалою: менше ніж 1 – регресивний розвиток (деградація); 1 – постійний розвиток (стабілізація); вище ніж 1 – прискорений розвиток (прогрес). Маючи значення інтегрального показника розвитку національної економіки за достатній проміжок часу (бажано не менше ніж 10 років), можна оцінити стійкість розвитку національної економіки як системи.

Оцінювання рівня стійкості розвитку так само, як і мінливості середовища національної економіки, є необхідною умовою для правильного вибору виду стратегії управління розвитком національної економіки. Визначення стійкості розвитку запропоновано здійснити на основі коефіцієнта варіації інтегрального показника розвитку національної економіки. Саме коефіцієнт варіації показує ступінь відхилень інтегрального показника розвитку національної економіки від базової траєкторії. Розрахунок коефіцієнта варіації здійснюється за формулою:

$$V = \sigma(X_{see}) / \overline{X_{see}} , \quad (2)$$

де V – коефіцієнт варіації інтегрального показника розвитку національної економіки;

$\sigma(X_{see})$ – середньоквадратичне відхилення інтегрального показника розвитку національної економіки за досліджуваний період;

\overline{X}_{see} – середнє значення інтегрального показника розвитку національної економіки за досліджуваний період.

При цьому запропоновано для інтерпретації отриманих значень коефіцієнта варіації інтегрального показника розвитку національної економіки використати стандартну загальноприйнятну шкалу інтерпретації коефіцієнта варіації: < 0,16% – абсолютно стійкий розвиток; 0,17–0,32% – відносно стійкий розвиток; 0,33–0,40% – відносно нестійкий розвиток; 0,41–0,60% – абсолютно нестійкий розвиток. Стійкість розвитку національної економіки можна визначати за цією шкалою.

Встановлення мінливості зовнішнього середовища запропоновано на основі коефіцієнта варіації інтегрального показника розвитку системи вищого рівня. При цьому інтерпретація отриманих значень здійснюється за шкалою: менше ніж 16% – надзвичайно низький ступінь мінливості; 17–32% – низький ступінь мінливості; 33–40% – середній ступінь мінливості; 41–60% та більше – високий ступінь мінливості.

Вибір показників оцінювання розвитку національної економіки здійснюється на основі певної послідовності. На першій стадії відбору відбувається формування початкового переліку показників оцінювання національної економіки. На другій стадії відбору, перш за все, досліджується доступність інформації щодо показників оцінювання національної економіки та внесення коректив до переліку показників. Крім того, на цій стадії створюється експертна група для відбору показників.

Апробація запропонованої методології оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища надала змогу отримати такі значення узагальнюючих показників розвитку національної економіки як соціально-економічної системи (табл. 1).

Таблиця 1

Значення узагальнюючих показників розвитку національної економіки України

Роки	Узагальнюючий показник економічного розвитку НЕ	Узагальнюючий показник соціального розвитку НЕ	Узагальнюючий показник екологічного розвитку НЕ
2005	0,076	0,145	0,614
2006	0,077	0,168	0,507
2007	0,077	0,285	0,300
2008	0,046	0,199	0,271
2009	0,072	0,220	0,192
2010	0,109	0,199	0,227
2011	0,072	0,218	0,393
2012	0,083	0,258	0,438
2013	0,092	0,260	0,423
2014	0,068	0,175	0,343
2015	0,095	0,274	0,230
2016	0,077	0,270	0,102

На основі узагальнюючих показників розвитку національної економіки обчислено інтегральний показник розвитку національної економіки з урахуванням їх вагомості, встановленої на основі матриці відносних переваг.

Результати встановлення коефіцієнтів вагомості узагальнюючих показників розвитку національної економіки наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Встановлення коефіцієнтів вагомості узагальнюючих показників розвитку національної економіки

Складова	Економічна	Соціальна	Екологічна	Сумарно	Вагомість
Економічна	1	0,967	1,134	3,101	0,343
Соціальна	1,034	1	1,173	3,207	0,355
Екологічна	0,882	0,852	1	2,734	0,302
Разом				9,043	1

Як видно з даних табл. 2, коефіцієнти вагомості складових розвитку є досить близькими, що повною мірою відповідає принципам забезпечення збалансованого розвитку.

На основі інтегрального показника розвитку визначено рівень та характер розвитку національної економіки (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень та характер розвитку національної економіки України

Роки	Інтегральний показник розвитку	Інтерпретація рівня розвитку	Індекс зміни інтегрального показника	Інтерпретація характеру розвитку
2005	0,263	Низький	-	-
2006	0,240	Низький	0,910	Регресивний
2007	0,179	Критично низький	0,747	Регресивний
2008	0,168	Критично низький	0,940	Регресивний
2009	0,160	Критично низький	0,953	Регресивний
2010	0,162	Критично низький	1,015	Прискорений
2011	0,221	Низький	1,357	Прискорений
2012	0,253	Низький	1,143	Прискорений
2013	0,252	Низький	0,996	Регресивний
2014	0,153	Критично низький	0,962	Регресивний
2015	0,200	Низький	0,824	Регресивний
2016	0,242	Низький	0,767	Регресивний

Як видно з даних табл. 3, інтегральний показник розвитку дає змогу говорити про низький та критично низький рівень розвитку національної економіки України впродовж усього аналізованого періоду.

Аналогічна оцінка розвитку була проведена для країн Євросоюзу, який є системою вищого рівня та який можна вважати зовнішнім середовищем щодо національної економіки України. Результати оцінювання наведено в табл. 4.

Рівень та характер розвитку країн Євросоюзу

Роки	Інтегральний показник розвитку	Інтерпретація рівня розвитку	Індекс зміни інтегрального показника	Інтерпретація характеру розвитку
2005	0,600	Середній	-	-
2006	0,636	Високий	1,060	Прискорений
2007	0,663	Високий	1,042	Прискорений
2008	0,668	Високий	1,008	Прискорений
2009	0,581	Середній	0,98	Регресивний
2010	0,586	Середній	0,981	Регресивний
2011	0,679	Високий	1,016	Прискорений
2012	0,690	Високий	1,016	Прискорений
2013	0,701	Високий	1,016	Прискорений
2014	0,725	Високий	1,034	Прискорений
2015	0,750	Високий	1,034	Прискорений
2016	0,766	Високий	1,021	Прискорений

Як видно з даних таблиці, рівень розвитку країн Євросоюзу є високим, а характер розвитку (окрім 2009, 2010 рр.) можна вважати прискореним. Оцінено також стійкість розвитку національної економіки України та мінливість її середовища (табл. 5).

Стійкість розвитку національної економіки України та мінливість її зовнішнього середовища

Роки	Стійкість національної економіки		Мінливість зовнішнього середовища	
	Значення показника	Інтерпретація	Значення показника, %	Інтерпретація
2009	0,457	Абсолютно нестійкий	37,8	Середній ступінь мінливості
2010	0,362	Відносно нестійкий	18,5	Низький ступінь мінливості
2011	0,279	Відносно Стійкий	14,8	Надзвичайно низький ступінь мінливості
2012	0,431	Абсолютно нестійкий	15,2	Надзвичайно низький ступінь мінливості
2013	0,436	Абсолютно нестійкий	16,7	Надзвичайно низький ступінь мінливості
2014	0,332	Відносно нестійкий	38,5	Середній ступінь мінливості
2015	0,196	Відносно Стійкий	35,5	Середній ступінь мінливості
2016	0,393	Відносно нестійкий	33,2	Середній ступінь мінливості

Як видно з даних таблиці, більшість років досліджуваного періоду характеризуються відносно та абсолютно нестійким розвитком. Водночас

мінливість зовнішнього середовища була середньою як на початку, так і наприкінці досліджуваного періоду (з найвищими значеннями у 2009 та 2014 рр.).

У *третьому розділі* – «**Аналітична оцінка адаптивності національної економіки України як соціально-економічної системи до зовнішніх умов**» – запропоновано та апробовано методичний підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки, методичний підхід до оцінювання адаптивності національної економіки до умов зовнішнього середовища та досліджено розвиток національної економіки з урахуванням її взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

Одним з найважливіших аспектів дослідження є виявлення взаємозв'язку між розвитком національної економіки (X_{see}) та мінливістю зовнішнього середовища (M_i).

Методичний підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки поділено на три основні блоки: попереднього аналізу (інформаційний); підготовчий (інструментальний); аналітичний (розрахунковий), – деталізацію яких наведено на рис. 4.

Вплив мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки України визначено шляхом виявлення ступеня реагування інтегрального показника розвитку на мінливість зовнішнього середовища національної економіки на основі коефіцієнтів еластичності.

Побудована функція моделі має такий вигляд:

$$X_{SEE} = -1,027 \cdot M + 0,266 \quad (3)$$

де X_{SEE} – інтегральний показник розвитку національної економіки;

M – мінливість зовнішнього середовища національної економіки.

Модель було перевірено на адекватність та достовірність і виявлено, що її можна застосовувати для діагностики розвитку національної економіки та прогнозування його показників. Коефіцієнт еластичності матиме вигляд:

$$K_{el} = -\frac{1,027M}{0,266 - 1,026M} \quad (4)$$

де K_{el} – коефіцієнт еластичності інтегрального показника розвитку до зміни мінливості зовнішнього середовища національної економіки;

M – мінливість зовнішнього середовища національної економіки.

У 2016 р. значення коефіцієнта еластичності становило -0,52. Це означає, що мінливість зовнішнього середовища на 1% призвела до зворотної зміни інтегрального показника розвитку національної економіки на 0,52%.

Базуючись на отриманих коефіцієнтах еластичності, можна зробити висновок щодо того, наскільки інтегральний показник розвитку національної економіки чутливий до мінливості її зовнішнього середовища. Це надає змогу оцінити, наскільки та які чинники затримують і прискорюють розвиток національної економіки.

Рис. 4. Методичний підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки

Розвиток національної економіки як соціально-економічної системи, крім рівня, характеризується стійкістю, від якої залежить здатність системи адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища.

Розроблений методичний підхід до оцінювання адаптивності національної економіки наведено на рис. 5.

Як критерії оцінювання адаптивності національної економіки до впливу змін зовнішнього середовища запропоновано використовувати реактивність та час реакції.

Рис. 5. Методичний підхід до оцінювання адаптивності національної економіки

Інтегральний показник адаптивності національної економіки запропоновано визначити за формулою:

$$I_a = \frac{I_p + I_q}{2}, \quad (5)$$

де I_a – інтегральний показник адаптивності національної економіки до впливу зовнішніх факторів;

I_p – індекс адаптивності національної економіки за її реактивністю;

I_q – індекс адаптивності національної економіки за часом реакції до зміни зовнішнього середовища.

Інтерпретувати значення інтегрального показника адаптивності національної економіки запропоновано з використанням такої шкали: $I_a > 1$ – достатня адаптивність; $I_a = 1$ – нормальна адаптивність; $I_a < 1$ – низька адаптивність.

Згідно з проведеними розрахунками значення інтегрального показника адаптивності національної економіки за аналізований період становило 0,817, що свідчить про низьку адаптивність національної економіки до зміни її зовнішнього середовища.

У четвертому розділі – «Методологічні засади управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи» – розроблено

класифікацію чинників розвитку, методичний підхід до формування інформаційної бази ідентифікації імпульсів розвитку національної економіки, методичний підхід до визначення впливу імпульсів розвитку національної економіки на параметри її функціонування; розглянуто види драйверів управління розвитком і запропоновано підхід до їх формування.

Управління розвитком національної економіки має ґрунтуватися на ідентифікації імпульсів, яка стає можливою лише за умови використання відповідної інформаційної бази. Методичний підхід до формування інформаційної бази ідентифікації імпульсів розвитку національної економіки наведено на рис. 6.

Рис. 6. Методичний підхід до формування інформаційної бази ідентифікації імпульсів розвитку національної економіки

Методичний підхід є сукупністю цільового, функціонального, регламентаційного, організаційного блоків, а також блоку результатів, які є методичною базою для прийняття обґрунтованих рішень щодо управління розвитком національної економіки на основі ідентифікації імпульсів розвитку.

Доведено, що в сучасних умовах зростає актуальність пошуку шляхів, які сприяють прискоренню розвитку соціально-економічних систем, що знаходять

своє відображення в змінах конструктивного характеру. Конструктивні та деструктивні зміни можуть бути зумовлені низкою причин – дією чинників, виявлення яких є першочерговим завданням.

Систематизація поглядів науковців надає змогу дійти висновку, що класифікація чинників розвитку соціально-економічних систем може відбуватися за різними ознаками. У сучасних дослідженнях використовують такі ознаки, як: характер впливу, ступінь універсальності, сфера прояву, рівень дії, час дії, ступінь впливу й тривалість дії. У дисертації запропоновано додати класифікаційну ознаку «спрямованість впливу», за якою можна розподілити всі чинники на конструктивні та деструктивні.

Використовуючи сформовану інформаційну базу, визначено характер та силу впливу показників розвитку національної економіки. Для цього потрібно перевірити, чи є вплив окремого показника прямим та досить сильним. Якщо ні, то цей можна опустити, не враховуючи його впливу при управлінні. Якщо ж так, то такий показник можна вважати чинником впливу й необхідно перевірити, чи сприяє його вплив досягненню цілей розвитку як результату конструктивних змін. Саме за такої умови чинник, що розглядається, вважається імпульсом розвитку (рис. 7).

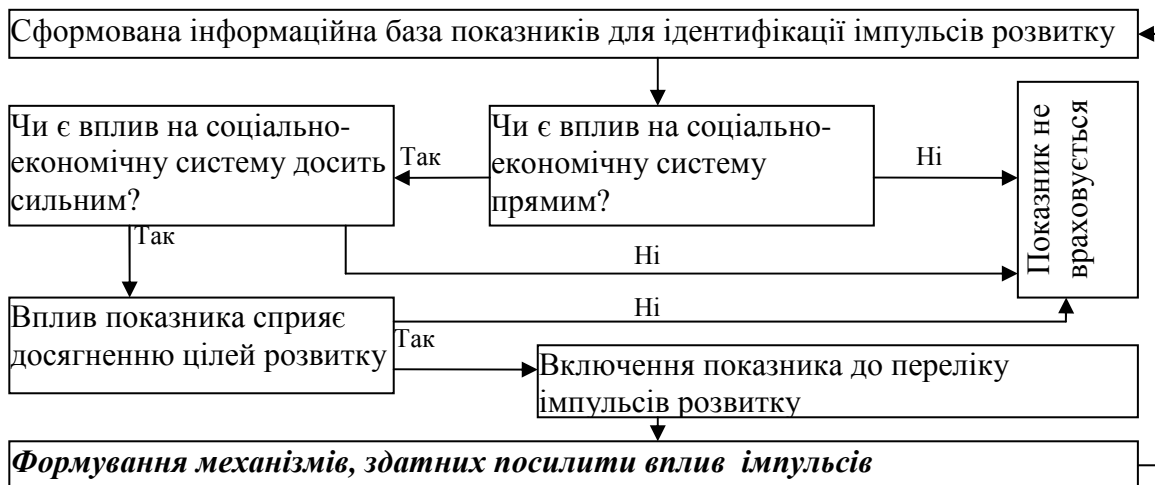

Рис. 7. Підхід до ідентифікації імпульсів розвитку соціально-економічної системи

Якщо ж вплив цього чинника не сприяє досягненню цілей розвитку, а лише діє на амплітуду змін, то такий чинник, незважаючи на те, що його вплив є сильним, не можна вважати імпульсом розвитку.

Для ідентифікації імпульсів розвитку, базуючись на розробленому підході, запропоновано скористатись послідовністю, наведеною на рис. 8.

Зважаючи на те, що кожна соціально-економічна система характеризується параметрами її функціонування, необхідно кожному параметру обрати певні якісні й кількісні показники розвитку. Саме ці показники розвитку впливають на параметри соціально-економічної системи, з яких можна виокремити чинники розвитку за силою та характером впливу, а з них, у свою чергу, здійснивши відбір за спрямованістю впливу, – виокремити імпульси розвитку.

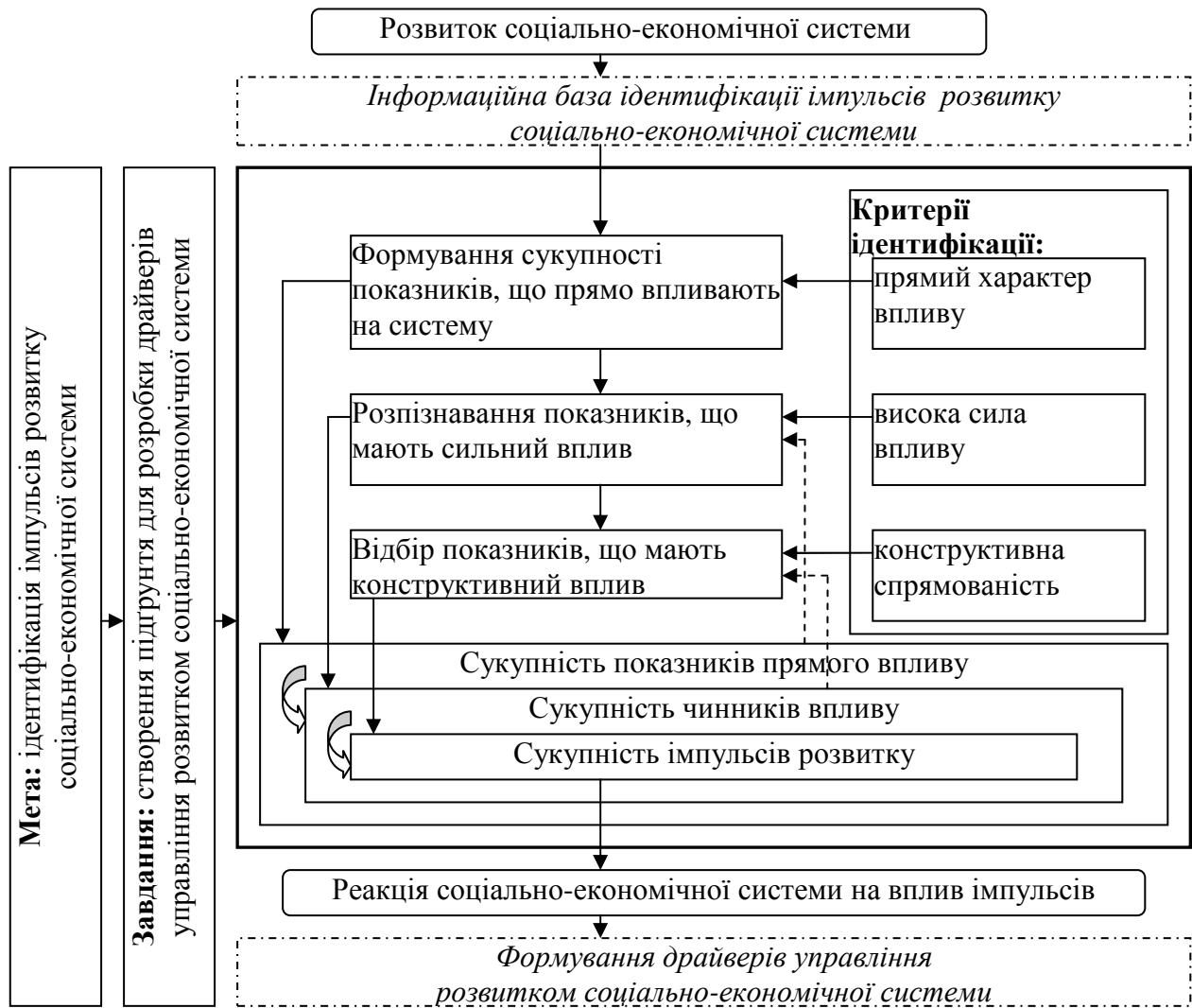

Рис. 8. Послідовність виявлення імпульсів розвитку соціально-економічної системи

На рис. 9 як параметри функціонування системи представлені параметри функціонування національної економіки, перелік яких сформовано за результатами експертного опитування.

У межах процесу управління розвитком необхідно сприяти посиленню дії встановлених імпульсів розвитку. Це можливо лише за умови застосування своєрідних механізмів. В умовах недостатньої розвиненості й цілісності зв'язків в економічній системі саме драйвери є спеціальними механізмами управління процесами, що сприяють створенню складних багаторівневих зв'язків у системі та сприяють посиленню впливу імпульсів на розвиток національної економіки.

Формування драйверів управління досліджено залежно від реакції соціально-економічної системи та наявних імпульсів. Базовими драйверами управління розвитком визначено: стартовий, генеруючий, прискорювальний, підтримувальний. Розглянуті види драйверів та їх структурні елементи подано в табл. 6.

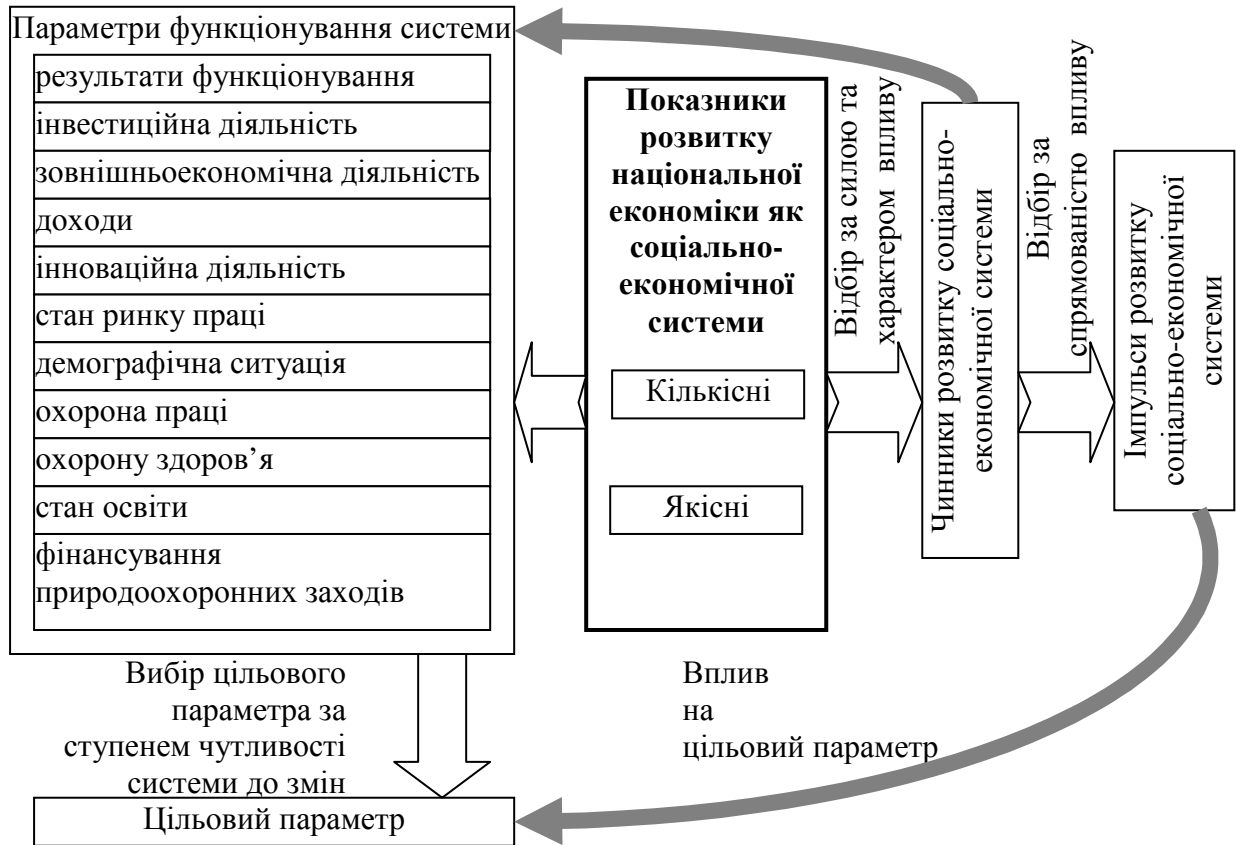

Рис. 9. Методичний підхід до визначення впливу імпульсів розвитку національної економіки на параметри її функціонування

Таблиця 6

Види драйверів управління розвитком та їх елементи

Елемент драйвера	Стартовий	Генеруючий	Прискорювальний	Перетворювальний
Умови застосування	Реакція системи відсутня	Реакція системи повільна	Реакція системи помірна	Реакція системи швидка
Мета	Забезпечити позитивні зміни параметрів функціонування соціально-економічної системи як реакцію на вплив імпульсів			
Завдання	Забезпечити позитивну реакцію на імпульс	Забезпечити адекватну зміну параметрів систему у відповідь на певний вплив	Забезпечити прискорення змін параметрів системи, що виникають у відповідь на вплив цього імпульсу	Забезпечити перехід системи на новий рівень розвитку за рахунок зміни параметрів
Функція	Активуюча	Формувальна	Стимулююча	Трансформаційна
Методи	Економічні, адміністративні, правові			

На рис. 10 наведено послідовність формування драйверу управління розвитком.

Рис. 10. Послідовність формування драйверу управління розвитком національної економіки

Таким чином, різні драйвери мають різне призначення, що відображається в їх профільних функціях. Так, стартовий драйвер виконує активуючу функцію, генеруючий – формувальну, прискорювальний – стимулюючу, перетворювальний – трансформаційну.

Використання цієї послідовності надає змогу встановити імпульси розвитку, сформувавши та впровадити такі драйвери управління розвитком національної економіки, що здатні посилити вплив імпульсів.

У п'ятому розділі – «Стратегія управління розвитком національної економіки» – проведено ідентифікацію імпульсів розвитку національної економіки України; здійснено прогнозування показників розвитку національної економіки та обґрунтовано вибір виду драйвера управління розвитком залежно від реакції системи; розроблено структуру генеруючого драйвера управління розвитком; оцінено ризики недосягнення прогнозних значень показників розвитку та розроблено заходи щодо їх нейтралізації; визначено сутність, розглянуто класифікацію й розроблено стратегію управління розвитком національної економіки, а також сформовано концепцію управління розвитком національної економіки.

Вибір сценарію розвитку залежить від рівня адаптивності системи, а вибір виду драйверу здійснюється залежно від реакції системи на вплив

імпульсів, що, у свою чергу, є невід'ємним елементом розробки стратегії управління розвитком.

Із застосуванням моделей трендового аналізу та кореляційно-регресійних моделей визначено прогностні значення показників розвитку національної економіки, за допомогою яких розраховано їх нормовані значення.

На основі нормованих значень показників встановлено прогностні узагальнюючі та інтегральний показники розвитку національної економіки, наведені в табл. 8.

Таблиця 8

**Результати прогнозування показників розвитку
національної економіки на 2020 р.**

Показник	Сценарії		
	песимістичний	найбільш імовірний	оптимістичний
Узагальнюючий показник економічного розвитку	0,089	0,098	0,108
Узагальнюючий показник соціального розвитку	0,316	0,338	0,360
Узагальнюючий показник екологічного розвитку	0,251	0,269	0,286
Інтегральний показник розвитку системи	0,218	0,235	0,251

Як видно з табл. 8, на кінець прогностного періоду за оптимістичним сценарієм інтегральний показник розвитку може сягнути 0,251, а за песимістичним – 0,218 бали (для порівняння значення показника останнього року досліджуваного періоду – 0,153 бали).

Вибір виду драйверу управління можна обґрунтувати на основі визначення середнього темпу зміни інтегрального показника розвитку національної економіки під впливом імпульсу (рис. 11).

Як показали результати дослідження, рівень адаптивності національної економіки до зміни умов зовнішнього середовища є низьким, тож більш доцільно базуватись на песимістичному сценарію, середній приріст інтегрального показника розвитку національної економіки за яким становить 9,3%, що свідчить про повільну реакцію системи на імпульси. З огляду на це, потрібно застосовувати генеруючий драйвер управління, який є основним при формуванні стратегії управління розвитком національної економіки.

При цьому розглянуто такі альтернативи:

1) розробка проактивно-інвестиційної моностратегії щодо зростання за показниками, що відповідають параметру інвестиційної діяльності (капітальних інвестицій в цілому та на одну особу);

2) розробка проактивно-інноваційної моностратегії щодо зростання за показниками, що відповідають параметру інноваційної діяльності (витрат на інноваційну діяльність загальних і питомих);

3) розробка проактивно-інвестиційно-інноваційної стратегії щодо одночасного зростання за показниками, що відповідають параметрам

інвестиційної й інноваційної діяльності (капітальних інвестицій у цілому й на одну особу та витрат на інноваційну діяльність загальних і питомих). Дослідження засвідчили, що найбільш оптимальною є третя альтернатива, при реалізації якої інтегральний показник розвитку за несприятливого перебігу подій може зрости до 0,235 бали, а за сприятливого – до 0,251 бали.

Рис. 11. Підхід до вибору виду драйверів управління розвитком національної економіки

Встановлено, що національна економіка як соціально-економічна система вимушена функціонувати в умовах динамічного середовища, унаслідок чого виникає необхідність у формуванні стратегії управління її розвитком.

Досліджено підходи до визначення сутності стратегії та виявлено ряд вимог, яким мають відповідати розроблені стратегії для національної економіки

(цілеспрямованість, реальність, відповідність нормативно-правовій базі, урахування ризику та альтернативність).

Систематизовано класифікацію стратегій управління розвитком національної економіки за різними ознаками. Встановлено, що серед класифікаційних ознак, за якими виділяють види стратегій управління розвитком (амбіційність очікувань, основа розвитку, характер зростання, спрямованість, ступінь регулювання, результати прогнозування та вибір пріоритетів), однією з найважливіших є взаємодія із зовнішнім середовищем, адже в сучасних умовах середовище є надзвичайно складним та вирізняється середньою мінливістю, що обов'язково потрібно враховувати в процесі управління розвитком соціально-економічної системи.

Водночас доцільно розширити перелік видів стратегії за цією ознакою, доповнивши такими видами, як реактивна та проактивна.

Якщо говорити про елементи стратегії, то до них варто включити: головну мету розвитку національної економіки; стратегічні альтернативи (сценарії розвитку), що формуються залежно від адаптивності системи; драйвери управління; оцінювання ризиків, заходи щодо нейтралізації ризиків.

При цьому перш ніж розробляти стратегії управління розвитком національної економіки необхідно визначитися з її видом на основі матриці (табл. 9).

Таблиця 9

**Матриця вибору виду стратегії управління
національної економіки**

Стійкість розвитку національної економіки	Мінливість зовнішнього середовища			
	надзвичайно низький ступінь	низький ступінь	середній ступінь	високий ступінь
Абсолютно стійкий розвиток	Пасивна	Пасивна	Реактивна	Реактивна
Відносно стійкий розвиток	Пасивна	Пасивна	Реактивна	Реактивна
Відносно нестійкий розвиток	Активна	Активна	Проактивна	Проактивна
Абсолютно нестійкий розвиток	Активна	Активна	Проактивна	Проактивна

Отже, ця матриця надає змогу обґрунтувати вибір виду стратегії управління розвитком національної економіки з урахуванням стійкості розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища.

На основі встановлених зв'язків між параметрами національної економіки серед них було встановлено цільовий параметр, зміна показників за яким матиме багатократний позитивний вплив на показники за іншими параметрами національної економіки.

Подальше дослідження надало змогу серед показників, що характеризують інші параметри національної економіки, виявити такі, що є імпульсами, сукупність яких представлено імпульсами розвитку, якими можуть стати показники за параметрами інвестиційної діяльності (капітальні інвестиції всього й на одну особу) та інноваційної діяльності (витрати на інноваційну діяльність загальні й питомі). З урахуванням обсягів капітальних інвестицій та витрат на інноваційну діяльність за різними сценаріями визначено прогностні значення ВВП та ВВП на одну особу (показників за цільовим параметром функціонування системи) станом на кінець прогностного періоду (2020 р.) та прогностні значення показників за іншими параметрами соціально-економічної системи на основі кореляційно-регресійних моделей, що відображають їхній взаємозв'язок з показниками, що є імпульсами розвитку, або ж з показником за цільовим параметром.

Водночас існують ризики, що можуть суттєво вплинути на зменшення значень показників у прогностному періоді. У нашому випадку такими ризиками є недоотримання інвестицій та недофінансування інноваційної діяльності. Саме грамотне та продумане врахування цих ризиків створить умови для досягнення найвищого з можливих значень показників розвитку й покращення цільового параметра соціально-економічної системи. Вплив ризику на показники, що є імпульсами, наведено в табл. 10. Відхилення за показниками розраховано шляхом порівняння оптимістичного й песимістичного сценаріїв зміни прогностних значень показників.

Таблиця 10

**Вплив ризику на показники, що є імпульсами розвитку
національної економіки**

Показники	Відхилення внаслідок настання ризику
Настання ризику недоотримання інвестицій	
Капітальні інвестиції, млн євро	-1376,7
Капітальні інвестиції на одну особу, євро	-32,6
Настання ризику недофінансування інноваційної діяльності	
Витрати на інноваційну діяльність, млн євро	-104,4
Питомі витрати на інноваційну діяльність, євро	-2,43

Як видно з табл. 10, унаслідок настання ризику недоотримання інвестицій обсяг капітальних інвестицій може бути меншим за оптимістичне значення на 1376,7 млн євро. Унаслідок настання ризику недофінансування інноваційної діяльності витрати на неї можуть бути меншими за прогностну величину за оптимістичним сценарієм на 104,4 млн грн.

Щоб збільшити шанси на досягнення значень за оптимістичним сценарієм, досліджено структури витрат на інноваційну діяльність та капітальних інвестицій і розроблено пропозиції щодо їх оптимізації (табл. 11).

Структура капітальних інвестицій, витрат на інноваційну діяльність та їх зміна, %

Джерела фінансування	Структура базова	Структура оптимальна	Зміна
Питома вага в структурі капітальних інвестицій за рахунок:			
бюджетних коштів	12,7	11,4	-1,3
власних та залучених коштів організацій та населення	83,0	83,9	0,9
коштів іноземних джерел	1,4	2,2	0,8
інших джерел	2,9	2,6	-0,3
Разом	100	100	0
Питома вага в структурі витрат на інноваційну діяльність за рахунок:			
бюджетних коштів	36,9	31,6	-5,3
власних коштів організацій та приватних вітчизняних замовників	37,9	41,5	3,6
коштів іноземних замовників	24,4	26,2	1,8
інших джерел	0,8	0,7	-0,1
Разом	100,0	100,0	0

Таким чином, для забезпечення максимально можливого обсягу капітальних інвестицій потрібно стимулювати зростання обсягів фінансування за рахунок власних і залучених коштів організацій та населення (зростання їхньої питомої ваги в загальному обсязі інвестицій з 83,0 до 83,9%) поряд зі зростанням обсягів інвестування за рахунок іноземних джерел (зростання їхньої питомої ваги з 1,4 до 2,2%). Для забезпечення максимально можливого обсягу витрат на інноваційну діяльність потрібно стимулювати зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів організацій та приватних вітчизняних замовників (зростання їхньої питомої ваги у загальному обсязі з 37,9 до 41,5%) поряд зі зростанням обсягів витрат з іноземних джерел (зростання їхньої питомої ваги з 24,4 до 26,2% в загальному обсязі витрат).

Розроблено послідовність розробки стратегії управління розвитком національної економіки, що відображає логічну формалізацію взаємодії між її елементами (рис. 12).

Отже, зважаючи на виявлені імпульси розвитку національної економіки, саме оптимізація структури капітальних інвестицій і витрат на інноваційну діяльність повинні стати основними заходами при реалізації розробленої стратегії управління розвитком національної економіки у сучасних умовах, що в подальшому сприятиме інвестиційній та інноваційній активності в національній економіці.

Унаслідок реалізації розробленої стратегії за рахунок дії генеруючого драйвера управління може бути досягнуто значення інтегрального індикатора розвитку національної економіки за оптимістичним сценарієм (0,251 балу).

Також реалізація розробленої стратегії управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи за допомогою логічної формалізації взаємодії між її елементами має бути гармонізованою зі Стратегією соціального та економічного розвитку національної економіки й Національним планом дій зі сталого розвитку.

Рис. 12. Послідовність розробки стратегії управління розвитком національної економіки

Узагальненням проведеного дослідження є сформована концепція управління розвитком соціально-економічної системи (рис. 13), що ґрунтується на емпіричній основі, теоретичних положеннях і науковій гіпотезі щодо взаємозв'язку рівня, характеру та стійкості розвитку національної економіки як соціально-економічної системи, і встановлення адаптивності цієї системи до мінливості зовнішнього середовища.

Емпіричну основу концепції становлять об'єкти дослідження, що узагальнюють існуючий досвід щодо розв'язання проблем управління й розвитку національної економіки як соціально-економічної системи.

Теоретичні положення представлено такими сформульованими в процесі розкриття наукової проблеми поняттями, як: головна ідея концепції формування драйверів управління розвитком; мета, завдання та функції; суб'єкт, об'єкт.

Також до теоретичної основи концепції увійшли виведені поняття (управління розвитком, драйвер управління розвитком), допоміжні поняття (імпульси розвитку) і теоретичні положення різних теорій (теорії систем, управління, розвитку та стратегічного управління).

Методологічна основа концепції характеризує засоби й принципи процесу управління, розкриває логічну та часову структури його побудови. В основу методології управління покладено системний аналіз, філософію й наукознавство.

Рис. 13. Концепція управління розвитком національної економіки

Отже, запропонована концепція враховує економічну, соціальну й екологічну складові розвитку, апробація якої надає змогу реалізовувати процес управління розвитком національної економіки на основі адекватного вибору драйверів управління з урахуванням наявних імпульсів розвитку шляхом реалізації розробленої стратегії управління розвитком національної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано й розроблено теоретико-методологічні засади управління розвитком національної економіки. Одержані результати надають змогу сформулювати такі висновки:

1. Досліджено підходи до вивчення розвитку соціально-економічних систем та обґрунтовано авторський підхід до трактування поняття «розвиток», який, на відміну від інших, базується на двокомпонентному розгляді розвитку. Такий підхід дозволяє не лише врахувати теоретичні аспекти розуміння цього поняття, але й розглядати його в практичному ракурсі, завдяки чому стає можливим чітко визначити причинно-наслідкові зв'язки між розвитком як процесом і його результатами для соціально-економічної системи.

2. Розширено класифікаційні ознаки розвитку соціально-економічної системи та вдосконалено підхід до його класифікації, що передбачає систематизацію класифікаційних ознак на сутнісній основі, завдяки чому було виокремлено найсуттєвіші класифікаційні ознаки розвитку («складові розвитку» та «варіативність стійкості розвитку»), які потрібно використовувати, насамперед, з метою ідентифікації видів розвитку.

3. Розроблено атрибутивну модель розвитку соціально-економічної системи, що ґрунтується на виокремленні атрибутів розвитку соціально-економічних систем з їх розподілом на атрибути часу, атрибути простору, а також атрибути взаємодії. Саме розгляд розвитку соціально-економічної системи крізь призму атрибутів взаємодії, що поєднують атрибути руху й впливу, надає змогу всебічно охарактеризувати розвиток соціально-економічної системи з урахуванням атрибутів часу та простору.

4. Розроблено методологію оцінювання розвитку національної економіки та мінливості її зовнішнього середовища, яка ґрунтується на двостадійному відборі показників оцінювання, визначенні послідовності оцінювання та джерел інформації, необхідних для її проведення; обґрунтуванні шкал інтерпретації показників і вибору методів подання даних. При цьому запропоновано здійснювати двостадійний відбір показників оцінювання рівня розвитку з використанням послідовності, що складається з відбору показників на основі оцінювання відносної важливості показників із застосуванням методу попарних порівнянь та взаємної корисності показників за допомогою методу головних компонент. Крім того, запропонована методологія базується на методичних підходах до визначення рівня, характеру, стійкості розвитку національної економіки й мінливості її зовнішнього середовища. Застосування цієї методології та її апробація надали змогу оцінити розвиток національної

економіки й мінливість її зовнішнього середовища, що заклало основу для обґрунтування стратегії управління її розвитком як соціально-економічної системи.

5. Сформовано методичні підходи до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки та оцінювання адаптивності національної економіки до його умов. Підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток соціально-економічної системи базується на застосуванні комбінації методів аналізу, яка поєднує графічний, кореляційний, регресійний аналіз та аналіз чутливості, включає блок попереднього аналізу (інформаційний), підготовчий (інструментальний) й аналітичний (розрахунковий) блоки. Його застосування надає змогу визначити чутливість національної економіки до мінливості її зовнішнього середовища. Крім того, запропоновано встановлювати адаптивність національної економіки з використанням методичного підходу, що ґрунтується на визначенні індексу адаптивності із застосуванням критеріїв реактивності та часу реакції, надаючи змогу визначити здатність системи адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища.

6. Розроблено методичний підхід до формування інформаційної бази для ідентифікації імпульсів розвитку, який включає цільовий, функціональний, регламентаційний, організаційний блоки та блок результатів, надає змогу зібрати, вивчити й проаналізувати інформацію, що стосується чинників та притаманних їм характеристик, і створити підґрунтя для ідентифікації імпульсів розвитку.

7. Удосконалено класифікацію чинників розвитку соціально-економічної системи, що ґрунтується на систематизації класифікаційних ознак чинників, під впливом яких відбуваються зміни параметрів системи. Перелік чинників запропоновано доповнити класифікаційною ознакою «спрямованість впливу», яка передбачає розподіл чинників розвитку на конструктивні та деструктивні, що дозволяє виокремити в майбутньому імпульси розвитку соціально-економічної системи.

8. Розроблено та застосовано підхід до ідентифікації імпульсів розвитку національної економіки, який передбачає послідовне здійснення процедур відбору чинників за критеріями прямого характеру впливу, високої сили впливу та конструктивної його спрямованості. На основі використання даних такого відбору формується сукупність імпульсів розвитку, що створює підґрунтя для розробки драйверів управління розвитком соціально-економічної системи.

9. Запропоновано методичний підхід до визначення впливу імпульсів розвитку національної економіки на параметри її функціонування, який передбачає встановлення у відповідність параметрам функціонування національної економіки кількісних і якісних показників, які можна розглядати як чинник впливу на розвиток та які можуть залежно від обраного цільового параметра перетворюватись на імпульси розвитку.

10. Сформовано послідовність формування драйверу управління та вибір його виду на основі прогнозування показників розвитку національної економіки

за різними сценаріями. Встановлено, що послідовність формування драйверу управління розвитком національної економіки має включати такі етапи: встановлення мети управління розвитком та визначення чинників; формування інформаційної бази для ідентифікації імпульсів, виявлення імпульсів розвитку; безпосереднє формування драйверів управління розвитком; оцінювання результатів упровадження драйверів управління розвитком. При цьому вибір виду драйверу управління (стартового, генеруючого, прискорювального, перетворювального) запропоновано здійснювати із застосування підходу, що базується на результатах прогнозування за обраним з урахуванням ступеня адаптивності національної економіки сценарієм і надає змогу обрати відповідний вид драйверу управління, застосування якого є найбільш прийнятним в умовах, що склалися. Крім того, оцінено ризики недосягнення прогнозних значень показників розвитку національної економіки та встановлено, що саме застосування драйверів управління розвитком є шляхом їх мінімізації.

11. Розроблено стратегію управління розвитком національної економіки на основі застосування матриці вибору її виду, яка враховує як стійкість розвитку соціально-економічної системи, так і мінливість її зовнішнього середовища, надаючи змогу обрати таку стратегію, що має реалізовуватися в конкретних умовах. Ця стратегія передбачає розробку стратегічних альтернатив, спрямованих на посилення впливу імпульсів розвитку, надаючи змогу обрати серед них ту, яка забезпечує максимально можливе покращення за цільовим параметром національної економіки.

12. Сформовано концепцію управління розвитком національної економіки, яка ґрунтується на ідеї щодо необхідності своєчасного розпізнавання імпульсів розвитку та забезпечення посилення їхнього впливу на основі застосування драйверів управління. Розроблена концепція має емпіричну, теоретичну та методологічну основи, органічне поєднання яких дозволяє шляхом апробації її складових оцінити розвиток системи й мінливість її середовища, сформувати інформаційну базу виявлення імпульсів, оцінити адаптивність національної економіки до впливу зовнішнього середовища та встановити її реакцію на імпульси, обрати вид драйверу управління й визначити його структуру, розробити на цій основі стратегію управління розвитком національної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Кононова І. В. Управління розвитком національної економіки в умовах мінливого зовнішнього середовища: монографія. Херсон: Гельветика, 2019. 392 с.
2. Kononova I. Identification of the development type of construction enterprises with regard to management archetype. *National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine*: collective monograph. Izdevnieciba: Baltija Publishing, 2016. Vol. 3. P. 164–182.

Особистий внесок здобувача: запропоновано послідовність ідентифікації архетипів управління розвитком на основі його атрибутів.

3. Kononova I. Conceptual bases of management of the national economy development. *The potential of modern science: collective monograph*. London: SCIEEMCEE Publishing London, 2019. Vol. 2. P. 95–105.

Особистий внесок здобувача: досліджено концептуальні основи управління розвитком національної економіки.

Статті в наукових фахових виданнях

4. Kononova I. V., Verkhoglyadova N. I., Levchyns'kyu D. L. Attributive model of synergetic type systems development. *Scientific Bulletin of Polissia*. Chernihiv: ChNUT, 2018. № 2 (14). P. 1. P. 22–27. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-2(14).

Особистий внесок здобувача: розроблено атрибути взаємодії як основу атрибутивної моделі розвитку соціально-економічної системи.

5. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І., Лисенко Ю. В. Нестійкий розвиток підприємства: суть і визначальні чинники. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 7. С. 14–18.

Особистий внесок здобувача: сформовано перелік чинників впливу на розвиток та стійкість підприємства як соціально-економічної системи.

6. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Систематизація підходів до трактування розвитку будівельного підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип. 1. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/1-2016/>

Особистий внесок здобувача: систематизовано підходи до трактування розвитку як економічної категорії.

7. Кононова І. В. Методологічні основи ідентифікації імпульсів розвитку соціально-економічної системи. *Економіка та суспільство: електрон. наук. фахове вид.* Мукачів: ДВНЗ «Мукачівський державний університет», 2016. № 7. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-7>.

8. Кононова І. В. Концептуальні основи формування драйверів розвитку соціально-економічних систем. *Інтелект XXI: науковий економічний журнал*. 2016. № 6. С. 115–123.

9. Кононова І. В. Методичний підхід до моніторингу чинників середовища соціально-економічної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 22. С. 9–12.

10. Кононова І. В. Класифікація розвитку соціально-економічних систем. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 6 (1). С. 14–18.

11. Кононова І. В. Методичні аспекти встановлення взаємозв'язку між рівнем розвитку соціально-економічної системи та мінливістю її зовнішнього середовища. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 8–11.

12. Кононова І. В. Методичні аспекти оцінки адаптивності соціально-економічної системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 14 (1). С. 151–154.

13. Кононова І. В. Класифікація стратегій розвитку соціально-економічних систем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12 (1). С. 167–171.

14. Кононова І. В. Методичний підхід до оцінки стійкості розвитку соціально-економічних систем в умовах мінливості зовнішнього середовища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 9–14.

15. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Побудова дескриптивно-категоріальної моделі розвитку соціально-економічних систем. *Економічний простір: зб. наук. пр. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. № 127. С. 5–12.*

Особистий внесок здобувача: сформовано елементи дескриптивно-категоріальної моделі розвитку соціально-економічної системи.

16. Кононова І. В. Послідовність управління розвитком соціально-економічної системи на основі імпульсів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 4 (15). URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/15-2018-ukr>.

17. Кононова І. В. Підходи до управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 23. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/23-2018/>

18. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Стратегічні орієнтири розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29. Ч. 1. С. 28–32.

Особистий внесок здобувача: розроблено стратегічні альтернативи управління розвитком національної економіки.

19. Кононова І. В., Верхоглядова Н. І. Вибір драйверів управління розвитком національної економіки на основі прогнозування. *Економічний простір: зб. наук. пр. Дніпро: ПДАБА, 2018. № 135. С. 116–123.*

Особистий внесок здобувача: розроблено послідовність вибору виду драйверів управління та визначено його структурні елементи.

20. Кононова І. В. Моделювання взаємозв'язків між параметрами функціонування національної економіки. *Інтелект XXI: науковий економічний журнал*. 2018. № 4. С. 70–74.

21. Кононова І. В. Виявлення імпульсів розвитку національної економіки України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23. Вип. 4 (69). С. 40–44.

22. Кононова І. В. Оцінка розвитку соціально-економічної системи та мінливості її зовнішнього середовища на прикладі національного господарства України. *Економічний простір: зб. наук. пр. Дніпро: ПДАБА, 2018. № 136. С. 115–124.*

23. Кононова І. В. Результати прогнозування показників розвитку національної економіки як підґрунтя управлінських рішень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Т. 29 (68). № 5. С. 20–25.

24. Кононова І. В. Розробка стратегії розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36. Ч. 1. С. 60–65.

25. Кононова І. В. Мінімізація ризиків на основі застосування драйверів управління розвитком національної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. Вип. 4 (103). С. 55–60.

Опубліковані праці апробаційного характеру

26. Кононова І. В. Стратегія розвитку соціально-економічної системи та її зв'язок із зовнішнім середовищем. *Економіка і управління в умовах глобалізації: методологія та практика*: зб. наук. пр. V Регіон. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених / ОКВНЗ «ІП «Стратегія». Жовті Води, 2016. С. 100–103.

27. Кононова І. В. Драйвери як механізми розвитку соціально-економічних систем. *Perspektzyczne opracowania sa nauka i technikami – 2017: materialy XIII Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji*. Przemysl: Nauka i studia, 2017. Vol. 2. С. 49–51.

28. Кононова І. В. Методологічні аспекти оцінки стійкості розвитку соціально-економічної системи та мінливості її зовнішнього середовища. *Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19–20 січня 2018 р.) / Східноукр. ін-т економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2018. Ч. 1. С. 84–87.

29. Кононова І. В. Типологія розвитку соціально-економічних систем за класифікаційними ознаками. *Integration of business structures: strategies and technologies: International scientific-practical conference (February 23, 2018)*. Tbilisi, Georgia: Baltija publishing, 2018. P. 42–44.

30. Кононова І. В. Адаптивність соціально-економічної системи та її оцінка. *Economy and Society: a Modern Vectors of Development: II International scientific conference (April 27, 2018)*. Leipzig, Germany: Baltija Publishing, 2018. P. II. P. 50–53.

31. Кононова І. В. Моделювання розвитку соціально-економічних систем. *The Formation of a Modern Competitive Environment: Integration and Globalization: International scientific conference (May 25, 2018)*. Greenwich, UK: Baltija Publishing, 2018. P. I. P. 78–80.

32. Kononova I. V. Identification of impulses of national economy development as a social and economic system. *Perspective of science and education: 4th International youth conference (23 August, 2018) / SLOVO / WORD*. New York, USA, 2018. P. 322–332.

33. Кононова І. В. Основи формування стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28–29 вересня 2018 р.). Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. С. 143–145.

34. Кононова І. В. Врахування ризиків в процесі реалізації стратегії розвитку національної економіки. *Тридцяті економіко-правові дискусії*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Львів, 2018. С. 42–44.

35. Кононова І. В. Управління розвитком національної економіки. *International Scientific Conference Modern Economic Research: Theory,*

Methodology, Strategy: Conference Proceedings (September 28, 2018). Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2018. P. 1. P. 49–51.

36. Кононова І. В. Оцінка розвитку України та Євросоюзу як складних відкритих соціально-економічних систем. *Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу*: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 5–6 жовтня 2018 р.) / за заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. Ужгород: Гельветика, 2018. С. 47–50.

37. Кононова І. В. Стратегічні напрями управління розвитком національної економіки. *Проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Миколаїв, 12–13 жовтня 2018 р.). Миколаїв: ММІРЛ ВНЗ «Університет “Україна”», 2018. С. 98–101.

38. Кононова І. В. Прогнозування показників розвитку національної економіки. *Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління*: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовтня 2018 р.) / МОН України; УкрІНТЕІ. Київ: УкрІНТЕІ, 2018. С. 127–131.

39. Кононова І. В. Обґрунтування вибору генеруючого драйверу управління розвитком національної економіки. *Економічне зростання та конкурентоспроможність національного господарства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 жовтня 2018 р.). Київ: Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського, 2018. С. 13–16.

40. Кононова І. В. Формування концепції управління розвитком національної економіки. *Реалізація концепції сталого розвитку: взаємодія держави та бізнесу*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 жовтня 2018 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2018. С. 29–31.

41. Kononova I. V. Considering risks in the process of management of the national economy development *Врахування ризиків в процесі управління розвитком національної економіки. Modern Transformation in Economics and Management: III International Scientific Conference. Conference Proceedings* (March 29th, 2019). Klaipeda, Lithuania: Baltija Publishing, 2019. P. I. P. 30–33.

АНОТАЦІЯ

Кононова І. В. Стратегія управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої науково-прикладної проблеми, пов’язаної з обґрунтуванням теоретико-методологічних засад щодо розробки стратегії управління розвитком національної економіки.

Обґрунтовано доцільність двокомпонентного розгляду сутності поняття розвитку, який базується на поєднанні його вивчення за сутнісною та результативно-наслідковою компонентами. Запропоновано підхід до

трактування поняття «розвиток» і розроблено атрибутивну модель розвитку соціально-економічної системи. Розширено класифікацію розвитку такими класифікаційними ознаками, як складові розвитку (соціальний, екологічний, економічний розвиток) та варіація стійкості розвитку (стійкий і нестійкий розвиток). Удосконалено класифікацію чинників розвитку соціально-економічних систем шляхом використання ознаки «спрямованість впливу». Для ідентифікації імпульсів розвитку розроблено відповідну послідовність. Розглянуто методологію оцінювання розвитку соціально-економічних систем і мінливості зовнішнього середовища. Обґрунтовано послідовність оцінювання стійкості розвитку та проведено оцінювання розвитку національної економіки й мінливості її зовнішнього середовища. Запропоновано та апробовано методичний підхід до встановлення впливу мінливості зовнішнього середовища на розвиток національної економіки, який поділено на три основні блоки: блок попереднього аналізу (інформаційний); підготовчий блок (інструментальний); аналітичний блок (розрахунковий).

Розроблено методичний підхід до оцінювання адаптивності соціально-економічної системи. Систематизовано класифікацію стратегій управління розвитком за різними ознаками. Розроблено матрицю вибору виду стратегії управління розвитком національної економіки. Проведено ідентифікацію імпульсів розвитку національної економіки України та обґрунтовано застосування саме генеруючого драйверу управління, розроблено його структура.

Досліджено ризики, що можуть суттєво вплинути на зменшення значень показників у прогностному періоді. Доведено, що основними заходами при реалізації розробленої стратегії управління розвитком національної економіки мають стати оптимізація структури капітальних інвестицій та витрат на інноваційну діяльність. Обґрунтовано концепцію управління розвитком, що спрямована на забезпечення прискорення розвитку національної економіки.

Ключові слова: соціально-економічна система, національна економіка, розвиток, управління, чинники, імпульси, драйвери, стійкість, мінливість, адаптивність, стратегія.

АННОТАЦІЯ

Кононова І. В. Стратегія управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2019.

Диссертация посвящена решению важной научно-прикладной проблемы, связанной с обоснованием и разработкой теоретико-методологических основ формирования стратегии управления развитием национальной экономики.

Обоснована целесообразность двухкомпонентного изучения сущности понятия развития, которое базируется на сочетании его рассмотрения по сущностной и результативно-следственной компонентам.

Предложен подход к трактовке понятия «развитие» и разработана атрибутивная модель развития социально-экономической системы. Расширена классификация видов развития такими классификационными признаками: составляющие развития (социальное, экологическое, экономическое развитие) и вариация устойчивости развития (устойчивое и неустойчивое развитие). Усовершенствована классификация факторов развития социально-экономических систем путем ее расширения за счет признака «направленность влияния», по которому можно распределить все факторы на конструктивные и деструктивные.

Разработан методический подход к формированию информационной базы определения импульсов развития социально-экономических систем. Предложена методология оценки развития социально-экономических систем и изменчивости внешней среды. Обоснована последовательность оценки устойчивости развития и проведено оценивание развития национальной экономики и изменчивости ее внешней среды.

Предложен и применен методический подход к установлению влияния изменчивости внешней среды на развитие национальной экономики, который представлен из трех основных блоков: блок базового анализа (информационный) подготовительный блок (инструментальный) аналитический блок (расчетный).

Разработан методический подход к оценке адаптивности социально-экономической системы к влиянию изменений внешней среды. В качестве критериев оценки адаптивности социально-экономической системы предложено использовать реактивность и время реакции.

Систематизирована классификация стратегий социально-экономических систем по разным признакам. Разработана матрица выбора вида стратегии управления развитием социально-экономической системы. Проведена идентификация импульсов развития национальной экономики Украины и обосновано применение генерирующего драйвера управления, разработана его структура. Выполнено прогнозирование показателей развития национальной экономики. Исследованы риски, которые могут существенно повлиять на уменьшение значений показателей в прогнозном периоде. Установлено, что учет выявленных рисков создаст условия для достижения лучшего из возможных значений показателей развития и обеспечит рост целевого параметра национальной экономики. Доказано, что основными мероприятиями при реализации разработанной стратегии управления развитием национальной экономики должна стать оптимизация структуры капитальных инвестиций и расходов на инновационную деятельность. Обоснована концепция управления развитием национальной экономики как социально-экономической системы.

Ключевые слова: социально-экономическая система, национальная экономика, развитие, управление, факторы, импульсы, драйверы, устойчивость, переменчивость, адаптивность, стратегия.

SUMMARY

Kononova I. V. Strategy for managing the development of the national economy as a social and economic system. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree by specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The dissertation is devoted to the solution of the important scientific and applied problem connected with the substantiation and development of theoretical and methodological foundations of the management of the national economy development.

The expediency of a two-component consideration of the essence of the concept of development, based on the combination of its consideration by the essential and the resultant-consequence components is grounded. An approach to interpreting the concept of «development», which is based on a two-component consideration of development, is proposed. The classification features of development are established: components of development and variation of sustainability of development. An attribution model of development has been constructed. The classification of factors for the development of socio-economic systems by using the sign «directional influence» was improved. A methodological approach to the formation of an information base for identifying development impulses has been developed.

The methodology of estimation of development of socio-economic systems and variability of the external environment is considered. Methodical approaches to assess the development and variability of the environment have been tested. A methodological approach to establishing the impact of environmental variability on the development of the socio-economic system has been proposed and tested.

A methodological approach to assessing the adaptability of the socio-economic system has been developed. The classification of socio-economic systems strategies according to different characteristics is systematized. The matrix of choice of type of strategy of management of development of socio-economic system is developed.

The risks that can significantly influence the decrease of the indicators in the forecast period are investigated. It is proved that the main steps in the implementation of the developed strategy for managing the development of the socio-economic system should be to optimize the structure of capital investment and the cost of innovation. The concept of socio-economic system development management is substantiated.

Key words: socio-economic system, national economy, development, management, factors, impulse, drivers, stability, variability, adaptability, strategy.

КОНОНОВА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

**СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підписано до друку 12.09.2019.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,8. Обл.-вид. арк. 1,8. Наклад 150 пр. Зам. № 25-19 А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.